

דברים המקרעים גזר הדין

”אמר ר' יצחק: ארבעה דברים מקרעין גזר דינו של אדם, אלו הן: צדקה, צעקה, שינוי השם ושינוי מעשה. צדקה, דכתיב (משלי יב), 'וְצִדְקָה תְצַל מְמוֹת'; צעקה, דכתיב (תהלים קז), 'וַיִּצְעֲקוּ אֶל ה' בְּצַר לָהֶם'; ושינוי השם, דכתיב (בראשית יז, טו): 'וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אַבְרָהָם שְׂרִי אֲשַׁתְּךָ לֹא תִקְרָא אֶת שְׁמָהּ שְׂרִי כִי שְׂרָה שְׁמָהּ', ולבסוף (שם טז): 'וַיְבָרְכֵתִי אֹתָהּ וְגַם נָתַתִּי מִמֶּנָּה לָךְ בֵּן'; שינוי מעשה, דכתיב (יונה ג, י): 'וַיֵּרָא הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשֵׂיהֶם כִּי שָׁבוּ מִדְרָכָם הָרָעָה'.

ויש אומרים: אף שינוי מקום, שנאמר (בראשית יב, א): 'וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לֵךְ לָךְ מֵאֶרֶץ־עֵבֶר וְהָדָר (שם ב): 'וְאֶעֱשֶׂךָ לְגוֹי גָדוֹל'. ואידך? ההוא זכותא דארץ ישראל הוא דאהני ליה”.

האדם אשר נגזר עליו גזרה מן השמים בשביל רוע מעשיו אשר חטא, עם כל זה, אל יאמר שכיוון שנגזר עליו – אי אפשר שישתנה, אבל אפשר שיהיה (הוא) משנה הגזרה. ודע לך, כי אלו דברים (שהביאה הגמרא) ראויים שיהיו משנים את הגזרה. כי האדם – יש בו ארבעה חלקים, שהם: הגוף, והנפש, והממון – אשר גם כן נחשב כמו אחד מחלקיו, כמו שהתבאר כמה פעמים, כי הממון של אדם גם כן נחשב חלק האדם¹³⁰, כמו שאמרו חכמים פעמים הרבה (ב”ק קט, א): ”הגזול את חברו שווה פרוטה – כאילו נוטל את נפשו”. ועוד אמרו (סוטה יב, א): ”הצדיקים – חביב עליהם ממון שלהם יותר מגופם”. ואלו שלושה דברים, ביארנו אצל אהבת השם יתברך (נתיב אהבת השם פרק א), דכתיב (דברים ו, ה): ”וְאֶהְבֶּתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ”¹³¹ – עיין למעלה.

הערות – ילמד ענוים דרכו

130 ז”ל רבי צדוק בצדקת הצדיק, אות פו: ”כל מה שהוא מקניין האדם, אשתו ובניו עבדו ואמתו שורו וחמורו אוהלו וכספו וזהבו וכל אשר לו – הכל הוא משורש נפשו, כי גם כל הדומם צומח חי משורשים בנפש האדם ושורש חיותם ממנו כנודע. ומה שקנוי לו הוא משורש חיותם ממנו. וקניינים שהם הפקר וכל חייתו יער – הוא מפני שעדיין לא תיקן כל שורש חיותו, כי ודאי גם כן שייך לאדם, ולעתיד נאמר 'וגר זאב עם כבש'. וכן הנחש היה קודם החטא שימש לאדם. וכמו שהוא האדם – כך קנייניו, וכמו שאמרו: 'בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידם' מחמורו דרבי פינחס בן יאיר. וכן בנח – כל המינים שהיו בתיבה שהוא זנס מסתמא היו משורשו, כנזכר לעיל. לכך אמרו ז”ל: 'שלא קלקלו דרכם... וכן יוכל להתבונן האדם מכל קנייניו'. וע”ש עוד באות צא.

131 ז”ל רבי צדוק בצדקת הצדיק, אות קצז: ”שלוש מדרגות באהבת השם יתברך: בכל לבבך – היינו כל התשוקות וחמידות שבלב... ואחר כך בכל נפשך – היינו בדברים שנפשו מקושרת בהם ממש... ושתי אלו עדיין הוא ביד עבודת האדם והשתדלותו להשיג לזה. ולכך בפרשת 'והיה אם שמוע' שאמר 'ולעבדו' נזכר רק שני אלה. מה שאין כן בכל מאוּדך – אינו ביד עבודת האדם, רק מסייעתא דשמיא, דפירושו – שבכל רכושו וקניינו יהיה קבוע אהבת השם יתברך. ולא קאי אתשוקתו וחמדתו לרכוש, שזה בכלל 'בכל לבבך'. רק שבכל הרכוש עצמו, כידוע, כי הרכוש שייך לאדם וכל כך יהיה האדם כולו ממולא מאהבת השם יתברך בכל מעמקיו עד שממילא גם בכל קנייניו שהם ההתפשטות שלו

מסלול 1: יום א, כב באלול
מסלול 2: יום ב, כב באלול
מסלול 3: יום ד, כב באלול
מסלול 4: יום א, כד באלול

אמנם הרביעי - הוא אשר כולל כולם, כי אלו ג' דברים הם החלקים, והאדם כולל את שלושתן, שיש בו הגוף והנפש והממון. דמיון זה הבית שהוא כולל את החלקים שלו: את אבניו ואת עציו ואת עפרו - אלו הם חלקי הבית, ושם "בית" כולל את שלושתן ביחד. וכך נקרא על החלקים ביחד שם "אדם"¹³².

והנה כאשר נגזר על האדם גזר דין, אם משנה אחד מן החלקים לטוב - כאילו היה אדם אחר ובטלה הגזרה שנגזר עליו. ולפיכך דווקא אלו ארבעה דברים משנים הגזרה: כי המעשים (=שינוי מעשה) - הם לגוף האדם, כאשר צריך לעשות המעשים בגוף, וכאשר משנה לטוב חלק אחד מחלקיו מבטל את הגזרה שנגזר על האדם.

והתפילה (=צעקה) - היא לנפש, שכך נאמר (שמ"א א, טו) אצל התפילה: "וְאֶשְׁפָּךְ אֶת נַפְשִׁי לְפָנֶי ה'". כי האדם בתפילתו שופך נפשו וליבו לפני אלוהים ומבטל נפשו. צדקה - הוא בממון שלו.

לפיכך אלו שלושה דברים, הם מצד חלקי האדם.

ושינוי השם - הוא הכולל את כל שלושתן. כי השם אשר יקרא בו האדם כולל כל חלקי האדם.

"וי"א: אף שינוי המקום" - כי המקום הוא גם כן צורך האדם, ויקרא האדם על שם מקומו, כאילו היה המקום גם כן מכלל חלקי האדם. והרי צריך לכתוב שם המקום בגט'¹³³, כי אי אפשר שלא יהיה לאדם מקום, ונקרא האדם על שם מקומו. ומפני שנקרא האדם על שם מקומו ולפיכך הוא שייך גם כן לאדם.

ומפני כך, אלו ארבעה דברים - משנים הגזרה, ויש אומרים חמישה דברים.

הערות - ילמד ענוים דרכו

יהיה גם כן ממולאים מאהבתו יתברך. כעניין חמורו של ר' פנחס בן יאיר, דמחמרא אנפשה לאכול איסור. וזו בבעלי חיים, ומסתמא הוא הדין בדוממים, כעניין: 'אבן מקיר תזעק' לעתיד לבוא... וזה עניין 'שביתת כליו' ביום השבת שאז כולו לה' גם כל קנייניו... ולכן לא נאמר זה בפרשת 'והיה אם שמוע' שהיא בלשון רבים. דדבר זה אינו אלא ליחידים שזכו בה, אבל אי אפשר מדרגה זו לרבים, אלא לעתיד, כשישפוך רוחו על כל בשר..."

132 מבנה זה של שלושה צדדים והאחד שכולל את כולם, יסודו בתורת הסוד (למשל בארבעה עולמות, וכן בספירות: חג"ת, ואילו ה"מלכות" כוללת כולם), והמהר"ל משתמש בו במקומות רבים. עיין למשל באור חדש, ששם ביאר את ארבע המלכויות: בבל, פרס, יוון - שלושת הכוחות, ורומי - הכוללת את כולן.

133 הסיבה הפשוטה לכתיבת המקום בגט היא לזיהוי האדם, כי יש הרבה "יצחק בן אברהם" בעולם. אבל המהר"ל מביא כאן כיוון אחר: המקום של האדם הוא חלק מזהותו. ובאמת אם הקניינים הם מרכיבי זהות, כל שכן המקום - לא רק במובן של ההשפעה של הסביבה, אלא המקום עצמו. עיין כוזרי ב, י"ב. ובאמת גם בתוך עם ישראל וארץ ישראל הקפידה התורה שכל אחד יהיה בנחלתו, ומצוות היובל לא תתקיים אלא כאשר כל יושביה עליה וכל אחד יושב במקומו. וכן מצאנו בתנאים: "איש כפר הבבלי", "איש ירושלים" וכיו"ב.

ובאמת חמש בחינות אלו הן כנגד חמש בחינות: נפש, רוח, נשמה, חיה, יחידה. ומעטים זוכים

אמנם יש עוד באלו דברים חכמה העליונה (=ע"פ הסוד)¹³⁴, כי נזכרו כסדר בוודאי. כי הצדקה כי "צדק מלאה ימינך" (תהלים מח, יא - ימין כנגד מידת החסד, והיא מעוררת את החסדים שמשנים את הגזרה) - והוא משנה את הגזרה.

והצעקה - היא למידת הדין (כנגד מידת הגבורה, למתק אותה), לכך לא אמר "תפילה", כי הצעקה הוא למידת הדין, שבוכה ומילל על חטאיו, ודבר זה משנה את הגזרה גם כן. כי הצדקה שהוא החסד מבטל הדין (באופן עקיף, ע"י ריבוי החסדים), והצעקה גם כן מבטל את הדין (באופן ישיר).

ושינוי השם מבטל עצם הגזרה (כנגד התפארת, הכוללת את כל שש המידות, שאין הגזרה יוצאת אלא בפעילותם יחד). וידוע כי השם הוא כנגד קדושת השם, וכבר פירשנו זה במקום אחר¹³⁵.

שינוי מעשה - הוא הקרוב אל האדם (כנגד המלכות).

יש אומרים - אף שינוי המקום, הוא שנאמר (איוב כח, כ): "וְאֵי זֶה מְקוֹם בְּיָנָה" (כנגד מידת הבינה. והיא מידה עליונה למעלה מכל המידות התחתונות הנ"ל. והיינו שמקבל שורש חיות חדש נכי המקום "הוא מקומו של עולם" שמקיים כל המציאות], ואין זה "שינוי" כמו האחרים, אלא "חידוש"¹³⁶.

והבן הדברים האלו אשר רמזנו לך. והבן למה אמרו "יש אומרים" - כי אין זה שווה ודומה לראשונים.

וכל אחד מאלו ארבע - או חמישה לדעת יש אומרים - יכול לבטל הגזרה. ודי בזה למבינים.

הערות - ילמד ענוים דרכו

לבחינת יחידה, שרק מעטים זוכים להגיע אל מקומם ונחלתם, ורק לעתיד בזמן היובל ישוב כל אחד אל אחוזתו באמת. ועל כן זהו רק ב"יש אומרים".

134 ואין פרשנות זו סותרת את הפרשנות הקודמת. כי קומת האדם בנויה כדוגמת המידות האלוהיות. המהר"ל הביא רעיון זה ביתר פירוט ועל דרך הספירות בחידושי אגדות רה"ש טז, ב: "וידוע כי הם כנגד רגלי מרכבה: צדקה - הוא מדת חסד, צעקה - כנגד מדת הדין, שינוי השם - כנגד קדושת השם, שהוא כנגד תפארת, והיא נקראת שם כי השם הוא שמורה על עצמות הדבר, ושינוי שם פירוש שינוי עצמותו, שינוי המעשה - נגד שם אדנות והוא שם המעשה, כי הוא העשייה, והוא ידוע לחכמים כל הדברים האלו".

135 עיין נתיב אהבת השם פרק ב.

136 ועל כן רבי יצחק לא מנה את שינוי המקום בכלל האחרים. כי אין זה תלוי בעבודת האדם, אלא האדם מבקש ואם ירצה ה' - יזכה להיברא מחדש. וזהו שאמר: "זכותא דארץ ישראל הוא דגרמא ליה".

מסלול 1: יום א, כב באלול	מסלול 3: יום ד, כב באלול
מסלול 2: יום ב, כב באלול	מסלול 4: יום א, כד באלול

פרק ו כוח תשובת הציבור

בפרק קמא דראש השנה (יז,ב): "אמר רבי יוחנן: גדולה תשובה שמקרעת גזר דינו של אדם, שנאמר (ישעיהו ו,י): 'הִשְׁמֵן לֵב הָעָם הַזֶּה וְאַזְנֵי הַכֹּהֲדָוּ וְעֵינָיו הִשְׁעוּ פֶּן יִרְאֶה בְּעֵינָיו וּבְאָזְנָיו יִשְׁמַע וּלְכַבּוּ יַבֵּין וְשָׁב - וְרָפָא לוֹ'.

אמר ליה רב פפא לאביי: ודילמא קודם גזר דין? אמר ליה: 'ושב ורפא לו' כתיב, איזה דבר שצריך רפואה? הוי אומר זה גזר דין.

מיתבי: השב בינתיים (בין ראש השנה ליום הכיפורים) - מוחלין לו, לא שב בינתיים - אפילו הביא כל אילי ניביות שבעולם אין מוחלין לו! (הרי שלא מועילה התשובה אחרי גזר הדין)

לא קשיא: הא ביחיד הא בציבור."

כבר התבאר (לעיל פרק ב בעניין תשובה שמגיעה עד כסא הכבוד), כי התשובה של רבים מגיעה עד הש"י. ולפיכך מקרעת גזר דינו.

ולעיל התבאר כי אפילו דוחה לא תעשה שבתורה (איסור החזרת גרושה שהתחתנה עם אחר), כל שכן וכל שכן שדוחה ומבטלת הגזרה.

שאלות מנחות:

- ✦ לשינוי מעשה יש קשר לחזרה בתשובה. האם גם לדברים האחרים יש קשר לעניין החזרה בתשובה, או שקריעת הדין נעשית על ידם ללא קשר לתשובה?
- ✦ מה משמעות ה"מקום" של האדם לאדם על פי הפירוש הראשון, ומה המשמעות על פי הפירוש השני?
- ✦ בעולם הכלכלי של היום בני אדם משנים את מקום מגוריהם ואת קנינם וממונם בקצב מהיר מאוד. יש הרבה דברים "חד-פעמיים", "זמניים". האם זה אומר משהו על נפש האדם היום?